

УДК 130.2:141.4:2

DOI <https://doi.org/10.32782/apfs.v055.2025.8>**П. П. Дешко**ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0002-8476-6021>*магістр з історії та права, начальник навчальної частини
Карпатського університету імені Августина Волошина*

МЕТАФІЗИЧНІ ПЕРШООСНОВИ ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОЇ ФІЛОСОФСЬКОЇ СИСТЕМИ КРИЗЬ ПРИЗМУ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ОНТОЛОГІЇ ТВОРЦЯ

Постановка проблеми. Від античності до модерну різноманітні філософські школи формували інтелектуальні підвалини філософсько-наукової парадигми. Платон, представляючи ідеалістичну традицію, стверджував, що справжньою реальністю є світ ідей. Арістотель, натомість, як представник матеріалістичного підходу, обґрунтовував, що форми існують у самих речах, аналізуючи їх через чотири причини: матеріальну, формальну, дієву та цільову. Суттєвий внесок у формування античної онтології зробили піфагорійці та стоїки, які заклали основи логічного і нормативного мислення.

Філософія середньовіччя зосереджувалася на гармонізації віри й розуму. Августин Блаженний, спираючись на платонізм, стверджував, що істинне знання походить від Божої істини. Томас Аквінський, відновивши арістотелізм у християнському контексті, обґрунтував віру раціонально, сформулювавши «п'ять шляхів» доведення існування Бога. Онтологічний доказ буття Бога запропонував Ансельм Кентерберійський.

Філософія Нового часу переорієнтувалася на раціоналістичні й емпіричні підходи. Рене Декарт, засновник раціоналізму, сформулював фундаментальний принцип «*Cogito, ergo sum*» («Я мислю, отже, існую»). Френсіс Бекон започаткував емпіризм, підкреслюючи важливість досвіду та індуктивного методу. Джон Локк розвинув теорію «*tabula rasa*» (чиста дошка) та концепцію пізнання, засновану на досвіді. Іммануїл Кант, поєднуючи раціоналізм і емпіризм, створив трансцендентальну філософію, яка досліджує умови можливості пізнання.

У новітній філософії заслуговують на увагу праці сучасних авторів, зокрема Колєватов О. О., Шакун Н. В. та Ян Ці, які аналізують постмодернізм, неомарксизм, лібералізм, комунітаризм, феміністську, екологічну філософію, трансгуманізм, а також критичну теорію [11].

Ліберальна філософія відстоює пріоритет індивідуальних прав, тоді як комунітаризм наголошує на важливості колективної ідентичності. Постає суперечність між індивідуалізмом і колективізмом. Перша позиція може спричинити соціальну відчуженість, а друга – сприяти конформізму. Це

ставить проблему пошуку «золотої середини» – центризму як філософсько-політичної альтернативи, що передбачає поміркований націоналізм, обмежений протекціонізм і збалансовану міграційну політику.

Сучасні ідеологічні системи відображають певні філософські позиції: праві акцентують на регулюванні кордонів і суверенітеті, ліві – на економічному втручанні держави. Однак у випадках, коли ліберальна політика призводить до посилення екзистенційних загроз (зокрема, інфільтрації ідеологічно небезпечних осіб), а економічна відкритість – до фінансової підтримки недружніх режимів, доцільною видається центристська модель як раціональний компроміс.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Філософські системи прямо чи опосередковано розглядаються у працях Мозгового І. П. [4; 5], Петрушенка В. Л. [7]. У співавторстві Кирильчука В. Т., Решетова О. О., Стежко З. В. [8], а також у дослідженні Колєватова О. О., Шакун Н. В., Яна Ці «Сучасні філософські течії та їхній внесок у державницькі процеси» (2025) [11].

В онтологічному контексті заслуговує на увагу теорія розумного задуму (англ. Intelligent Design, скор. – ID), яка постулює, що складна специфікована інформація (англ. Complex Specified Information, скор. – CSI), притаманна живим організмам (наприклад, ДНК), вказує на існування розумного джерела – Творця [13].

Лучано Флоріді у праці «The Philosophy of Information» обґрунтовує, що реальність складається з інформаційних структур [14]. Фізик Джон Вілер сформулював принцип «*It from bit*», згідно з яким фізичні об'єкти є похідними від інформаційних одиниць – бітів [17]. Відтак світ слід розглядати як впорядковану інформаційну систему.

Мета дослідження. Метою цієї статті є введення у філософський обіг поняття метафізичних першооснов як засадничого чинника новітньої філософської системи, а також аргументовано представити концепт інформаційної онтології Творця.

Виклад основного матеріалу. Метафізичні першоосновы – Бог, мова, етнос, держава – постають як онтологічні підвалини, через які людство

осмислює, артикулює та структурує універсальні цінності: свободу, любов, справедливість, гідність, щастя. Вони не лише не заперечують ціннісних категорій, а є умовою їхнього існування. У межах аксіологічної класифікації Мілтона Рокіча [16] ці першооснови можуть набувати статусу як термінальних, так і інструментальних цінностей – залежно від контексту та функції, тобто коли вони наділені аксіологічним змістом (див. табл. 1).

І. Бог як метафізична першооснова

Поняття Бога є джерелом моральної орієнтації, уявлень про добро і зло, онтологічної гармонії світу. Бог постає як розумний Творець, джерело буття, з якого походить усе існуюче: матерія, антиматерія, час, свідомість. Інформація, що лежить в основі всесвіту, не є випадковою, а відображає розумну структуру, що свідчить про трансцендентне першопочаток.

Ідея буття Бога ґрунтується на твердженні, що все навколо – від людини до клітини, від атома до елементарних частинок – є виявом інформації. А інформація, у свою чергу, є результатом розумової діяльності.

Як сказано у прологу Євангелія від Іоанна (1:1–3): «Спочатку було Слово, і Слово було з Богом, і Богом було Слово. Воно було спочатку з Богом. Усе сталося через Нього, і без Нього не сталося нічого з того, що сталося» [6, с. 91]. Тут «Слово» (Λόγος) розуміється як первинний принцип буття, що містить у собі як онтологічну, так і смислову природу всесвіту.

З цього випливає, що світ є продуктом Розуму, адже знання є постулатом розумного начала. З нуля (0) не може самочинно виникнути одиниця (1); отже, необхідною є наявність першоначала – Першотворця, тобто Бога, який є джерелом усього сущого: видимого й невидимого, матерії та антиматерії.

II. Мова як метафізична першооснова

Мова виконує семіотичну, онтологічну та аксіологічну функції. Вона структурує пізнавальний простір, формує категорії мислення та транслює цінності. У грецькій мові, наприклад, існує чотири поняттєвих рівні любові: *στοργή* (родинна), *ἔρως* (еротична), *φίλος* (дружня), *ἀγάπη* (жертвна, всепрощаюча). Саме *ἀγάπη* трактується як найвищий рівень любові, який поєднує онтологічну повноту буття з аксіологічною завершеністю.

Неволодіння рідною мовою є симптомом інтелектуальної деградації. Мова – це форма буття етносу, втілення світогляду і системи цінностей. Мова є фундаментальним чинником формування культури, носієм сенсу і засобом утвердження істини. Як зазначено у Першому посланні до коринф'ян (14:14): «Бо коли я молюся незнайомою мовою, то хоча мій дух молиться, але мій розум залишається без плоду» [6, с. 170]. Загалом зневага мови дорівнює зневазі до культури, нації та держави.

Мовна політика виступає визначальним інструментом забезпечення інформаційної безпеки, культурної самостійності та економічної суб'єктності суспільства (зокрема у сфері кінематографа, книговидавання та медіапростору). Ігнорування цього засадничого чинника призводить до політичної, культурної й економічної залежності та втрати внутрішнього ринку, оскільки сприяє домінуванню іноземного бізнесу й монополізації національних компаній зовнішнім капіталом.

III. Етнос як метафізична першооснова

Етноси є носіями культури, колективної ідентичності та ціннісної спадщини. Вони є основою цивілізаційного процесу. У рамках держави етноси трансформуються в нації, набуваючи політичної суб'єктності. Саме через етнос формується аксіологічне ядро держави та ідентичність її громадян.

Таблиця 1

Категорії метафізичних першооснов: функціональні ролі та похідні цінності

Категорія	Функція/роль	Похідні цінності
Бог	Джерело добра/зла (моральна онтологія)	любов, агапе, гідність, прощення
Мова	Носій смислу, засадничий чинник культури	розуміння, комунікація, істина
Етнос	Колективна ідентичність і традиція	культура, сім'я, традиційність
Держава	Регулятор, інститут влади	справедливість, право, свобода

Джерело: сформовано автором.

IV. Держава як метафізична першооснова

Держава постає як інституціональний гарант реалізації прав, свобод та засад демократичного ладу. Вона регулює суспільні відносини, забезпечує безпеку, охороняє термінальні цінності. Конституція України (ст. 3) проголошує: «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» [3].

У біблійній традиції державна влада санкціонується Богом. У книзі пророка Даниїла (2:21) зазначено: «Він змінює часи та пори року, скидає царів і настановляє царів <...>» [1]. А в Посланні до Римлян (13:1): «Нехай кожна людина кориться вищій владі, бо немає влади, як не від Бога, і влади існуючі встановлені від Бога» [6, с. 157].

Втім, Святе Письмо також вказує на межі легітимності влади. Якщо держава чинить беззаконня або суперечить Божому закону, народ має не лише право, але й обов'язок чинити їй опір. Як сказано у Рим. (8:1): «Отже, немає тепер жодного осуду тим, хто в Христі Ісусі» [6, с. 153], а в Ефесян (2:10) уточнюється: «Бо ми – Його творіння, створені в Христі Ісусі на добрі діла, які Бог наперед призначив, щоб ми їх чинили» [6, с. 188].

Таким чином, християнин має автономну моральну відповідальність перед Богом, навіть у політичному контексті, а з позиції християнської онтології, держава – це сакралізована інституція, яка втрачає легітимність, якщо суперечить трансцендентному порядку.

Отже, запропоновані нами метафізичні першооснови – Бог, мова, етнос і держава – відіграють істотну історичну роль [2] та сприяють формуванню як духовних цінностей, так і матеріальних благ. Водночас, попри важливість матеріального добробуту, він не є первинним щодо духовного та смислового виміру людського існування.

У праці соціального психолога та філософа Еріха Фромма «Мати чи бути?» (2010) представлено концепцію протиставлення екзистенційних установок володіння (мати) та існування (бути). Автор критикує споживацький тип свідомості, доводячи, що саме «буття» є єдиною формою самореалізації, яку людина не може втратити, навіть якщо втратить усе інше. Під «буттям» розуміються засадничі морально-ціннісні характеристики особистості – гідність, репутація, принциповість – які переважають матеріальні надбання. Як зазначає Фромм: «Ми – це те, чому ми віддані, а те, чому ми віддані, мотивує нашу поведінку» [10, с. 148].

З огляду на це можна стверджувати, що речі не дарують щастя – вони лише створюють його ілю-

зію, яка минає разом із зношенням або втратою цих речей. Подібний погляд висловлено і в Євангелії від Матвія (6:25): «Ось чому кажу вам: не журіться про життя ваше, що вам їсти або що пити; ні про тіло ваше, у що вдягтися. Хіба життя не більше від їжі, а тіло – від одягу?» [6, с. 12].

Ще одним вагомим аргументом на користь пріоритету буттєвої парадигми є екологічний чинник: нераціональне, споживацьке ставлення до матеріальних ресурсів неминуче веде до виснаження природного середовища, що зрештою може перетворити планету на сміттєзвалище.

Висновки. Отже, метафізичні першооснови – Бог, мова, етнос і держава – постають як онтологічні засади, через які людство осмислює, вербалізує та структурує універсальні цінності. На наш погляд, ці джерела цінностей можуть самі набувати статусу цінностей за умови, що вони наділені аксіологічним змістом.

У контексті онтології аргументом на користь існування Бога-Творця слугує феномен інформації та знання як форми вияву розуму. Адже знання (інформація) є не лише наслідком раціонального мислення, а й продуктом, що походить від Творця як вищого розуму.

Література

1. Даниїл. Даниїл, глава 2, вірш 21. *WordProject*. URL: <https://www.wordproject.org/bibles/uk/27/2.htm#0> (дата звернення: 14.08.2025).
2. Дешко П. П. Кватернарна історія як синтез соціального, політичного, етнічного та релігійного вимірів історичного процесу. *Актуальні питання історії громадянства, географії та методик їх викладання: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції*. м. Рівне, 20 травня 2025 року. Рівне, 2025. С. 59–61 Дем'янчука».
3. Конституція України: від 28.06.1996 № 254к/96-ВР: станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr#Text> (дата звернення: 14.08.2025).
4. Мозговий І. П. Неоплатонізм і християнство. Суми: Козацький вал, 1997. 216 с.
5. Мозговий І. П. Філософські школи пізньої античності як засіб гармонізації міжлюдських взаємин. *Людознавчі студії: збірник наукових праць*. 2002. Вип. 6. С. 64–73.
6. Новий Завіт Господа нашого Ісуса Христа. Псалми / пер. з грец. П. Дубовика. Ужгород: «Закарпаття», 2006. 332 с.
7. Петрушенко В. Л. Філософія: навч. посіб. 2-е вид. Київ: Каравела, 2002. 544 с.
8. Решетов О. О. Кирильчук В. Т., Стежко З. В. Філософія середньовіччя. *Наукові записки: зб. наук. пр.* 2011. Вип. 11, ч. 1. С. 51–54. URL: <https://dspace.kntu.kr.ua/handle/123456789/4709> (дата звернення: 14.08.2025).
9. Туренко В. Роль релігії і віри в суспільному розвитку. *Політичний Менеджмент*. 2006. № 6. С. 108–119.

10. Фромм Е. Мати чи бути? / пер. з англ. А. Буряк, О. Михайлова. Київ: Український письменник, 2010. 222 с.
11. Шакун Н. В., Ян Ц., Колеватов О. О. Сучасні філософські течії та їхній внесок у державницькі процеси. *Вісник гуманітарних наук*. 2025. № 5. <https://doi.org/10.5281/zenodo.15031823>
12. Davies P. *The Mind of God*. Simon & Schuster, 1992.
13. Dembski W. A. *The Design Inference*. Cambridge: Cambridge University Press, 1998 p.
14. Floridi L. *The Philosophy of Information*. Oxford: Oxford University Press, 2011 p. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199232383.001.0001>
15. Nagel T. *Mind and Cosmos*. Oxford University Press, 2012.
16. Rokeach M. *The Nature of Human Values*. New York: Free Press, 1973. <https://psycnet.apa.org/record/2011-15663-000>
17. Wheeler J. A. Information, physics, quantum. *Proceedings of the 3rd International Symposium on Foundations of Quantum Mechanics in the Light of New Technology*, 1989. P. 354–368.

Анотація

Дешко П. П. Метафізичні першооснови формування сучасної філософської системи крізь призму інформаційної онтології Творця. – Стаття.

Мета статті полягає у введенні до сучасного філософського дискурсу поняття метафізичних першооснов як засадничого чинника новітньої філософської системи, а також в аргументованому обґрунтуванні концепції інформаційної онтології Творця, яка тлумачить реальність як впорядковану структуру смислової інформації, що має трансцендентне джерело.

Методологія дослідження спирається на міждисциплінарний аналіз, поєднуючи підходи класичної метафізики, філософської онтології, аксіології, філософії інформації (L. Floridi), а також богословської традиції та концепції розумного задуму (Intelligent Design). У роботі застосовано системно-структурний метод, герменевтичний аналіз, компаративний підхід до філософських шкіл різних історичних епох.

Наукова новизна полягає у спробі філософського осмислення метафізичних першооснов – Бога, мови, етносу та держави – як онтологічних і аксіологічних чинників формування універсальних цінностей (свободи, гідності, любові, справедливості, щастя). Автор обґрунтовує, що ці першооснови можуть виступати не лише джерелами, а й самостійними цінностями – у випадку, коли вони наділені аксіологічним змістом, що узгоджується з типологією Мілтона Рокіча (термінальні й інструментальні цінності). Особливу увагу у статті приділено філософсько-онтологічному обґрунтуванню існування Бога як Творця впорядкованого, інформаційно структурованого космосу. На наш погляд, Бог існує, оскільки все, що нас оточує – від людини до клітини чи атома – є формою інформації, а інформація є продуктом розуму. Знання як постулат мислення не може постати з нічого, а тому передбачає наявність

трансцендентного джерела – Розуму, або Творця, як першоначала.

Висновки. У статті показано, що метафізичні першооснови відіграють ключову роль у структуруванні буттєвого, смислового та ціннісного простору. Бог мислиться як розумний Першотворець, мова – як семіотична та аксіологічна основа комунікації, етнос – як джерело культурної ідентичності, а держава – як гарант прав і носій сакрального мандата влади. У межах інформаційної онтології ці першооснови осмислюються як первинні підвалини філософської системи, що має потенціал для подолання кризи постмодерного релятивізму та онтологічної розщепленості сучасності.

Ключові слова: метафізичні першооснови, інформаційна онтологія, Творець, аксіологія, Бог, мова, етнос, держава.

Summary

Deshko P. P. Metaphysical foundations for the formation of the contemporary philosophical system through the prism of the creator's informational ontology. – Article.

The purpose of the article is to introduce into contemporary philosophical discourse the concept of metaphysical foundations as a constitutive element of a modern philosophical system. Special attention is given to substantiating the idea of the informational ontology of the Creator, which interprets reality as an ordered semantic system, grounded in a transcendent rational origin.

The methodology of the research integrates classical metaphysical reasoning, philosophical ontology, axiology, the philosophy of information (L. Floridi), as well as theological arguments and elements of the theory of intelligent design. The study applies a system-structural approach, hermeneutic analysis, and comparative philosophical interpretation.

The scientific novelty lies in the philosophical rethinking of four basic metaphysical foundations – God, language, ethnicity, and the state – as both ontological constants and potential axiological entities. It is argued that these foundations can function not only as sources of values, but also as values in themselves – terminal or instrumental – depending on their axiological status, following the classification of Milton Rokeach. Special attention is devoted to the philosophical and ontological justification for the existence of God as the Creator of an informationally structured cosmos. In our view, God exists because everything around us – from a person to a cell or an atom – is information. And information is a product of the mind, because knowledge is a postulate of the mind, which cannot come from nothing, and therefore presupposes the presence of a transcendent source – the Mind, or Creator, as the original. This position supports the idea that the rational and meaningful nature of reality cannot be explained without reference to a higher ontological principle.

Conclusions. The study shows that metaphysical foundations – understood as ontological and axiological structures – play a decisive role in the constitution of human existence and cultural meaning. God is viewed

as the rational origin of being, language as a medium of value and sense, ethnicity as the carrier of collective identity, and the state as both a guarantor of rights and a bearer of sacred political order. Within the framework of informational ontology, these foundations offer a

coherent philosophical model capable of resisting the relativism and fragmentation of postmodern thought.

Key words: metaphysical foundations, informational ontology, Creator, axiology, values, God, language, ethnicity, state.

Дата надходження статті: 14.08.2025

Дата прийняття статті: 09.09.2025

Опубліковано: 30.09.2025